

СЕКЦІЯ 4

РОЗВИТОК ПРОДУКТИВНИХ СИЛ І РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

УДК 339.37:353

Данило С.І.*викладач кафедри товарознавства та комерційної діяльності
Ужгородського торговельно-економічного інституту
Київського національного торговельно-економічного університету*

СТАН І ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ РОЗДРІБНОЇ ТОРГІВЛІ РЕГІОНУ ЯК ПЕРЕДУМОВА УДОСКОНАЛЕННЯ ІНСТИТУЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ ЇЇ РЕГУЛЮВАННЯ

Обґрунтовано методичну послідовність аналізу стану та тенденцій розвитку роздрібною торгівлі на регіональному рівні в цілях отримання більш комплексних результатів та висновків процесу удосконалення інституційно-економічного механізму регіональної політики забезпечення більш ефективного та якісного її розвитку. На прикладі Закарпатської області охарактеризовано показники мережі об'єктів роздрібною торгівлі та роздрібною товарообороту на одну особу в порівняльних цінах, ресурсної забезпеченості роздрібною торгівлі, структури продажу товарів за каналами реалізації. Виявлено проблеми розвитку роздрібною торгівлі регіону, які потребують вирішення органами місцевої влади.

Ключові слова: роздрібна торгівля, регіон, розвиток, роздрібний товарооборот, населення, підприємство.

Данило С.І. СОСТОЯНИЕ И ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ РОЗНИЧНОЙ ТОРГОВЛИ РЕГИОНА КАК ПРЕДПОСЫЛКА СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ИНСТИТУЦИОНАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОГО МЕХАНИЗМА ЕЕ РЕГУЛИРОВАНИЯ

Обоснована методическая последовательность анализа состояния и тенденций развития розничной торговли на региональном уровне в целях получения более сложных результатов и выводов процессу совершенствования институционально-экономического механизма региональной политики обеспечения более эффективного и качественного ее развития. На примере Закарпатской области охарактеризованы показатели сети объектов розничной торговли и розничного товарооборота на одного человека в сопоставимых ценах, ресурсной обеспеченности розничной торговли, структуры продаж товаров по каналам реализации. Выявлены проблемы развития розничной торговли региона, которые требуют решения органами местной власти.

Ключевые слова: розничная торговля, регион, развитие, розничный товарооборот, население, предприятие.

Danulo S.I. THE STATE AND TENDENCIES OF DEVELOPMENT OF RETAIL TRADE IN THE REGION AS A PREREQUISITE FOR THE IMPROVEMENT OF THE INSTITUTIONAL AND ECONOMIC MECHANISM OF ITS REGULATION

A methodical sequence analysis of the status and trends of development of retail trade at the regional level in order to obtain more complex results and conclusions the process of improving institutional and economic mechanism of regional policy more efficient and quality of its development. On the example of the Transcarpathian region is characterized by network metrics retail objects and retail turnover in comparable prices, resource security retail, sales structure products sales channels. Identified problems of development of retail trade in the region that require decisions by local authorities.

Keywords: retail, region, development, retail sales, population, enterprise.

Постановка проблеми. Результати аналізу стану та тенденцій роздрібною торгівлі області, звичайно, є достатньо вагомою передумовою для формування висновків щодо ефективності формування та реалізації діючого інституційно-економічного механізму регіональної політики її розвитку.

Позитивні характеристики, очевидно, свідчать про правильність і раціональність прийняття тих чи інших рішень відносно регулювання аналізованого виду економічної діяльності, негативні, навпаки, вказують на недоліки. Хоча, зауважимо, по-перше, окремі тенденції функціонування роздрібною торгівлі регіону можуть бути абсолютно не пов'язаними з діями чи бездіяльністю органів регіональної та місцевої влади; по-друге, на започаткування або зміну тенденцій, встановлення структурних характеристик впливає значна кількість внутрішніх та зовнішніх чинників, часто не пов'язаних з регулюванням; по-третє, природа еволюції внутрішнього ринку та роздрібною торгівлі перебуває у тісній залежності з ментальністю населення, традиціями та особливостями гео-економічного розташування території. Таким чином, для удосконалення інституційно-економічного механізму регулювання роздрібною торгівлі регіону актуально визначити її стан і тенденції розвитку, що і дасть змогу об'єктивно підійти до про-

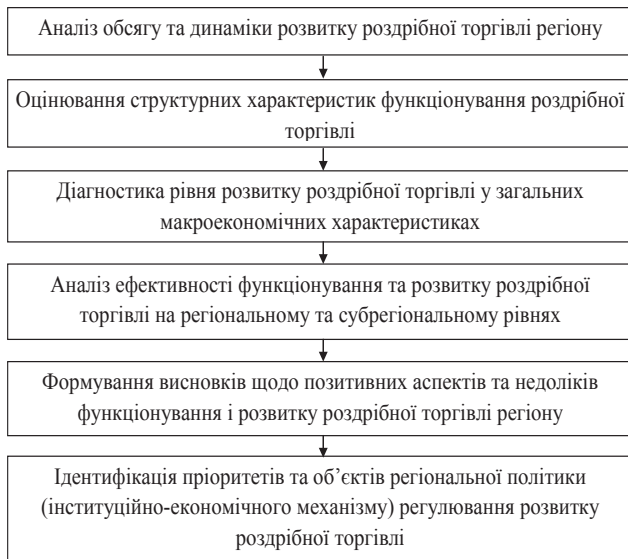
цесів забезпечення та подальшого підвищення ефективності регуляторного механізму.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження теоретико-методичних засад формування і реалізації інституційно-економічного механізму регулювання роздрібною торгівлі знайшли достатньо широке висвітлення у працях вітчизняних і зарубіжних науковців І. Ансоффа, В. Апопія, В. Байкової, М. Баканової, Т. Васильціва, Я. Качмарика, І. Копича, В. Корса, С. Кристенсен, І. Лазебна, Ж. Ламбена, Р. Лупака, Х. Маккея, Х. Ньюмана, Я. Орлової, Ю. Петруня, М. Портера, М. Рафела, Ю. Соколової, А. Спенса, Г. Ткачук, Х. Хайнмайер, Ю. Шпильової та ін. Очевидно, що усі процеси удосконалення відповідного механізму відбуваються у контексті тенденцій розвитку роздрібною торгівлі, а це обумовлює потребу в проведенні досліджень її стану, передумов та ефективності.

Постановка завдання. Метою дослідження є проведення оціночних операцій стану і тенденцій розвитку роздрібною торгівлі регіону в контексті процесів удосконалення інституційно-економічного механізму її регулювання.

Виклад основного матеріалу дослідження. У будь-якому разі результати аналізу передумов функціонування і розвитку роздрібною торгівлі дають змогу

усвідомити ті напрями та сфери, з фокусуванням на які варто працювати над удосконаленням інституційно-економічного механізму регіональної політики забезпечення більш ефективного та якісного її розвитку.

Рис. 1. Методична послідовність аналізу стану та тенденцій розвитку роздрібно торгівлі на регіональному рівні

Запропоновано автором

З метою отримання більш комплексних результатів та висновків застосуємо наступну методичну послідовність аналізу (рис. 1). Отже, відносно обсягу та динаміки розвитку роздрібно торгівлі регіону (на прикладі Закарпатської області), то є підстави для констатування таких висновків. Обороти роздрібно торгівлі протягом всього аналізованого періоду зростає, причому високими темпами, досягнувши у 2014 р. 20,2 млрд грн. Це є свідченням збільшення обсягів роздрібно торгівлі регіону та розширення місткості цього сегменту внутрішнього ринку.

Певне уповільнення зростання роздрібно товарообороту спостерігалось у 2013 р. відносно 2012 р., коли показник збільшився лише на 168 млн грн (0,9%). Але вже у наступному – 2014 р. були відновлені швидкі темпи розвитку галузі, а обсяги роздрібно товарообороту до 2013 р. зросли на 17,6% або на понад 3 млрд грн.

Звернімо увагу й на те, що упродовж 2000–2013 рр. обсяги роздрібно товарообороту зростає здебільшого за рахунок підвищення рівня купівельної спроможності населення, адже чинник інфляції був дуже незначним. Підтвердженням цієї тези є практично співпадіння тенденцій розвитку показників «роздрібний товарооборот» та «роздрібний товарооборот порівняльних цінах» [1, с. 219-220].

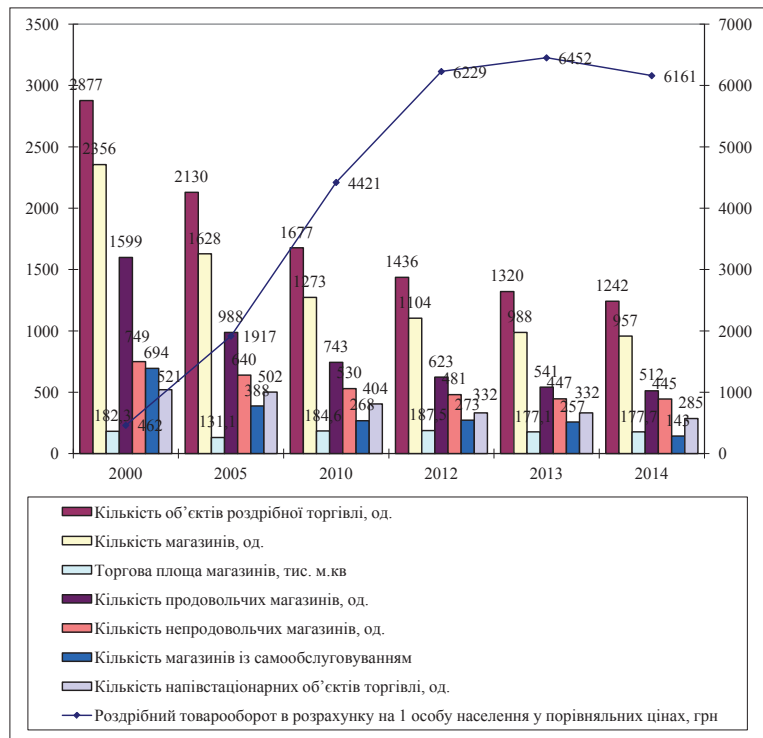
Але починаючи з 2012 р. намітилася негативна тенденція, коли обсяги роздрібно товарообороту у порівняльних цінах почали зменшуватися. Це стало свідченням звуження місткості галузі (або переміщення її значної частини у сегмент тінювого сектору ринку), а подальше зростання

обсягу роздрібно товарообороту відбувалося через підвищення рівня цін.

Зазначимо, що упродовж аналізованого періоду збільшувалися обсяги як роздрібно товарообороту підприємств, так і роздрібно товарообороту фізичних осіб – підприємців, що є свідченням більш-менш рівномірного розвитку сфери роздрібно торгівлі регіону як у контексті активізації масштабів торгівлі у великих торговельних мережах, так і дрібних крамницях, на ринках. На нашу думку, закономірно, що обсяги товарообороту підприємств у всіх періодах 2000–2014 рр. були більшими і у 2014 р. становили 9,7 млрд грн, а товарообороту фізичних осіб – підприємців – 5,8 млрд грн або на 4,2 млрд грн (40,2%) менше [4].

Схожі тенденції спостерігаються у співвідношеннях та темпах зростання роздрібно товарообороту у міських поселеннях та сільській місцевості. Перший показник щороку зростає та досяг у 2014 р. значення на рівні 6,8 млрд грн, тоді як другий – 2,9 млрд грн або на 3,9 млрд грн (57,4% менше). Звичайно, що для населення сільських поселень характерною є нижча купівельна спроможність. Втім, на стільки суттєву диференціацію між обсягами роздрібно торгівлі у міських та сільських поселеннях, на наш погляд, потрібно вважати негативною і на виправлення цієї ситуації у тому числі має бути спрямованою державна політика в аналізованій сфері.

Як можна спостерігати з даних, представлених на рисунку 1, в період 2000–2012 рр. збільшувалися й обсяги роздрібно товарообороту в розрахунку на одиницю населення. Хоча тенденція значно уповільнилася у 2013 р. та стала спадною у 2014 р. Натомість впродовж усього аналізованого періоду для роздрібно торгівлі Закарпатської області характерним було зменшення чисельності об'єктів роздрібно торгівлі, що може розцінюватися і як позитив, і як негатив.

Рис. 2. Показники мережі об'єктів роздрібно торгівлі та роздрібно товарообороту на одну особу в порівняльних цінах у Закарпатській області у 2000, 2005, 2010, 2012–2014 рр.

Розраховано автором за: [5, с. 48, 204-205, 221]

З одного боку, це сприяє укрупненню підприємств торгівлі, підвищенню ефективності їх функціонування, розширенню мереж та більшому охопленню купівельних фондів населення, розвитку систем контролю якості обслуговування покупців, але з іншого – призводить до монополізації галузі, вищого тиску на виробничо-постачальницький сектор, більшого впливу на споживача, диктування рівня цін, аж до витіснення дрібних об'єктів роздрібно торгівлі і ринків, у т. ч. з продажу продукції з підсобних господарств населення. Такі наслідки, очевидно, негативні для суспільної значимості роздрібно торгівлі в регіоні і мають присікатися в межах регіональної політики регулювання розвитку роздрібно торгівлі.

Так, упродовж 2000–2014 рр. кількість об'єктів роздрібно торгівлі зменшилася з 2877 од. до 1242 од. (на 1635 од. або більше, ніж наполовину, – на 56,8%). Визнаємо, що така тенденція в значній мірі очевидна, оскільки в умовах ринку змінилися форми, підходи і способи розповсюдження та продажу товарів у роздріб. На зміну розгалуженій мережі дрібних магазинів біля дому та ринків прийшли крупні супер та гіпермаркети, які об'єктивно витіснили більш дрібні та менш фінансово спроможні об'єкти торгівлі, що розташовувалися в зоні їх функціонування. Але вважаємо також, що наявність багатьох невеличких підприємств все ж є необхідною та регіональним і місцевим органам влади потрібно зосередити увагу над підтримкою і стимулюванням розвитку мережі об'єктів роздрібно торгівлі, що попри головні функції ще й реалізують такі завдання, як забезпечення продовольчої безпеки, соціальна відповідальність, продаж екологічно чистих товарів, підтримка місцевих ремесел тощо.

Натомість наразі у Закарпатській області спостерігається яскраво виражена тенденція до збільшення кількості супер і гіпермаркетів та зального зменшення кількості магазинів (на 1899 од., або 66,5% у 2014 р. до 2000 р.), продовольчих магазинів (на 1087 од., або 67,9%), непродовольчих магазинів (на 237 од. та 31,6%), магазинів самообслуговування (на 551 од. та 79,4%), напівстаціонарних об'єктів торгівлі (на 236 од. та 45,3%).

Зауважимо, що попри скорочення кількості об'єктів роздрібно торгівлі торговельна площа за

аналізований період зменшилася в незначній мірі (скоротилася лише на 5 тис. м² або на 2,7%), що також є свідченням укрупнення об'єктів роздрібно торгівлі та її вищої концентрації [2, с. 108-109].

Певною мірою підтвердженням зазначених припущень є збільшення обсягів товарних запасів у роздрібно торгівельній мережі регіону (табл. 1). Так, за період 1990–2014 рр. обсяги товарних запасів збільшилися до майже 1,2 млрд грн, що становило близько 6% від загального роздрібно товарообороту області.

Закономірно, що зменшення чисельності об'єктів з продажу товарів у роздріб призвело й до погіршення забезпеченості населення об'єктами роздрібно торгівлі. Якщо у 1990 р. таких було 30 об'єктів, то у 2014 р. – уже лише 10 од. При цьому за цей же період торгова площа в розрахунку на одиницю населення зменшилася на 36,9% – до 1411 м кв. на 10 тис. осіб населення.

На поточний період часу можна констатувати непогану забезпеченість суб'єктів роздрібно торгівлі регіону доходом (виручкою) від продажу товарів, хоча це ще не є свідченням їхнього належного фінансово-економічного стану. Позаяк, обсяги роздрібно товарообороту в розрахунку на одного мешканця Закарпатської області щорічно збільшуються, сягнувши у 2014 р. 7,7 тис. грн.

Але знову ж таки недовіком залишається значно вищий рівень цього показника у міських поселеннях – 14,6 тис. грн, що є високим значенням, у т. ч. порівняно з іншими регіонами України, тоді як у сільських поселеннях аналогічний показник був на рівні лише 3,8 тис. грн (у 3,8 рази менше). Вважаємо це суттєвою вадою функціонування роздрібно торгівлі (і, відповідно, її регулювання) в регіоні.

Щодо структурного аспекту стану і тенденцій розвитку роздрібно торгівлі Закарпатської області, то передусім слід зазначити, що, на нашу думку, більш-менш раціональними станом на 2014 р. були співвідношення щодо продажу товарів за каналами реалізації. Адже у найбільшій мірі обсяги товарообороту припадали на організовану мережу, зокрема на підприємства – 46,8%, фізичні особи – підприємці – 28,0%, організовані ринки – 22,0%. Таким чином, оборот неформальних ринків складав лише 3,2% та

Таблиця 1

Показники ресурсної забезпеченості роздрібно торгівлі Закарпатської області у 1990, 1995, 2000, 2005, 2010, 2012–2014 рр.

Показники	Роки								Темпи зростання, %	
	1990	1995	2000	2005	2010	2012	2013	2014	2014 р. до 1990 р.	2014 р. до 2013 р.
Чисельність працівників, тис. осіб	33,6	26,1	17,4	13,2	14,9	13,6	12,5	7,5	22,3	60,0
Товарні запаси (на кінець періоду), млн грн	0,17	28,4	60,9	166,8	555,2	736,3	1165,8	1179,6	...	101,2
Торгова площа магазинів, тис. м ²	282,1	284,5	182,3	131,1	184,6	187,5	177,1	177,7	62,9	100,3
Забезпеченість населення: - об'єктами роздрібно торгівлі, од. на 10 тис. осіб	30	28	22	17	13	11	11	10	33,3	90,9
- торговою площею, м ² на 10 тис. осіб	2238	2209	1422	1052	1480	1494	1409	1411	63,1	100,1
- товарооборотом, грн на 1 особу	...	180	581	2139	4797	6155	6433	7744	...	120,4
- товарооборотом у міських поселеннях, грн на 1 особу	...	360	1138	4110	8531	11512	12228	14587	...	119,3
- товарооборотом у сільській місцевості, грн на 1 особу	...	62	225	978	2588	2983	3007	3764	...	125,2

Складено автором за [5, с. 204-205, 206]

його частка впродовж аналізованого періоду мала тенденцію до зниження.

Проте яскраво вираженою зміною в структурі продажу товарів за каналами реалізації у 2000–2014 рр. стало збільшення частки роздрібного товарообороту фізичних осіб – підприємців за рахунок, переважно, зниження частки юридичних осіб – підприємств. Ця тенденція як позитивна (забезпечує посилення конкуренції і збереження малих об'єктів торгівлі), так і негативна (створює передумови для тінізації чи приховування частини товарообороту, пониження державного контролю за якістю і безпекою товарів, легальністю джерел їх походження) [3, с. 225-229].

Відбулися зміни й у структурі спеціалізації підприємств торгівлі регіону. Так, як і раніше, продовжує переважати зорієнтованість об'єктів торгівлі на продаж продовольчих товарів, але при цьому частка таких об'єктів за 2012–2014 рр. збільшилася на 3,7 в. п. (з 50,0% до 53,7%). Відповідно, скоротилася частка підприємств, що переважно торгують непродовольчими товарами – на 5,5 в. п. (з 50,0% до 44,5%). На нашу думку, ці зміни значною мірою обумовлені процесами зростання імпортозалежності як внутрішнього ринку регіону, так і держави загалом, в яких переважаючим є насичення внутрішнього ринку саме імпортними непродовольчими товарами.

Висновки. Для подальшої підтримки і збільшення обсягів продажу товарів довгострокового використання і інвестиційного характеру органам місцевої влади слід працювати над розширенням і удосконаленням програм споживчого кредитування, розвитку співпраці суб'єктів торгівлі та фінансово-кредитного сектору.

Звичайно, що в обласному центрі й у великих містах обсяги роздрібної торгівлі мають переважати над рештою територій, але зазначене перевищення, на нашу думку, надмірне і свідчить про надто велику сконцентрованість об'єктів і мереж роздрібної торгівлі та її ресурсного забезпечення. Також органам влади варто працювати й над подальшим підвищення частки прибуткових підприємств у роздрібній торгівлі, що забезпечуватиме покращення фінансово-економічного стану підприємств, зростання рівня оплати праці і відрахувань до місцевих бюджетів. Відповідно, у подальших дослідженнях доцільно провести структурно-функціональний аналіз інституційно-економічного механізму регулювання роздрібної торгівлі та виявити проблеми і перешкоди реалізації регуляторної політики її регіонального розвитку.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Васильців Т.Г. Передумови конкурентоспроможності підприємств роздрібної торгівлі / Т.Г. Васильців, Н.В. Магас // Науковий вісник НЛТУ України. – 2014. – Вип. 24.2. – С. 218-222.
2. Жидик О.І. Стан і тенденція розвитку роздрібної торгівлі в містах і районах Закарпатської області / О.І. Жидик // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2015. – Вип. 11. Ч. 1. – С. 107-110.
3. Садула Л.М. Зовнішня торгівля західноукраїнських земель / Л.М. Садула // Регіональна економіка. – 2010. – № 1. – С. 224-231.
4. Стан розвитку торгівельної галузі та ресторанного господарства Закарпаття [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://karpatnews.in.ua/news>.
5. Статистичний щорічник Закарпаття за 2014 рік. – Головне управління статистики у Закарпатській області. – Ужгород : ГУ Статистики у Закарпатській області, 2015. – 456 с.

УДК 911.3

Діденко К.Д.

кандидат географічних наук,

*доцент кафедри теорії та практики готельного господарства
Київського університету туризму, економіки і права*

Жученко В.Г.

кандидат економічних наук,

*доцент кафедри туризму та рекреації
Київського національного торговельно-економічного університету*

МЕДИЧНИЙ ТУРИЗМ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

У статті розглянуто роль медичного туризму в розвитку внутрішнього туристичного ринку України. Проаналізовано сутність поняття «медичний туризм» та фактори його розвитку. Досліджено ринок виїзного та в'їзного медичного туризму в Україні.

Ключові слова: медичний туризм, оздоровчий туризм, медичні послуги, виїзний медичний туризм, в'їзний медичний туризм.

Диденко Е.Д., Жученко В.Г. МЕДИЦИНСКИЙ ТУРИЗМ В УКРАИНЕ: СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ

В статье рассмотрена роль медицинского туризма в развитии внутреннего туристического рынка Украины. Проанализированы сущность понятия «медицинский туризм» и факторы его развития. Исследован рынок выездного и въездного медицинского туризма в Украине.

Ключевые слова: медицинский туризм, оздоровительный туризм, медицинские услуги, выездной медицинский туризм, въездной медицинский туризм.

Didenko K.D., Zhuchenko V.G. MEDICAL TOURISM IN UKRAINE: CURRENT STATE AND PERSPECTIVES OF DEVELOPMENT

The article deals with the role of medical tourism in domestic tourist market of Ukraine. Was analyzed the essence of the concept of «medical tourism» and the factors of its development. And was explored the market of outbound and inbound medical tourism in Ukraine.

Keywords: medical tourism, health tourism, medical services, medical tourism outbound, inbound medical tourism.